

Pemerdagangan Seks Wanita Di Malaysia: Satu Jenayah Globalisasi

Sex Trafficking Of Women In Malaysia: A Globalization Crime

Siti Hanna Aisya Noorazman
Sharifah Nursyahidah Syed Annuar

Program Sains Politik
Universiti Kebangsaan Malaysia

Correspondence: Siti Hanna Aisya Noorazman (hanna.aisya@yahoo.com)

ABSTRAK

Jenayah pemerdagangan manusia terutama pemerdagangan seks wanita semakin meningkat di Malaysia. Pemerdagangan seks wanita merupakan jenayah terancang dan transnasional yang melibatkan pelbagai negara khususnya negara-negara di Asia Tenggara seperti Indonesia, Thailand, Kemboja, Myanmar dan Laos. Malaysia memandang serius terhadap jenayah pemerdagangan seks wanita dan ingin mengekalkan kedudukan Malaysia dalam Laporan Pemerdagangan Manusia oleh Jabatan Amerika Syarikat (TIP Report) di Tier 2 Senarai Pemerhati pada tahun 2015 dan ingin meningkatkan taraf Malaysia kepada Tier 2 iaitu taraf paling tinggi dalam TIP Report. Oleh itu, kertas kerja ini akan membincangkan tentang peranan yang dimainkan oleh kerajaan terhadap peningkatan sektor seks di Malaysia yang telah mengeksploitasi wanita tempatan dan wanita asing dan menyebabkan berlakunya peningkatan yang berleluasa dalam jumlah pemerdagangan wanita yang digunakan sebagai komoditi dalam sektor seks. Di samping itu, kerja kerja ini juga akan melihat aspek ancaman terhadap keselamatan insan yang merupakan isu utama dalam membincangkan tentang peningkatan pemerdagangan wanita dalam sektor seks di Malaysia. Akhir sekali, kertas kerja ini akan memberikan perhatian terhadap masalah-masalah yang menyebabkan berlakunya peningkatan dalam pemerdagangan seks wanita yakni dalam segi ekonomi, politik dan sosial. Pelbagai usaha telah dilakukan oleh kerajaan Malaysia bagi membanteras jenayah pemerdagangan seks wanita namun jenayah ini semakin meningkat, hal ini kerana terdapat beberapa negara yang masih memandang enteng terhadap jenayah pemerdagangan seks wanita. Oleh itu, bagi menghentikan jenayah transnasional ini pelbagai negara perlu bekerjasama terutama di kalangan ahli ASEAN. Kajian ini ingin membuka mata dan minda rakyat Malaysia supaya dapat melihat dan mengambil langkah untuk membanteras jenayah pemerdagangan seks wanita yang semakin mendapat tempat di Malaysia.

ABSTRACT

The crime of human trafficking especially sex trafficking of women is increasing in Malaysia. Sex trafficking of women is a transnational organized crime is affecting many countries especially countries in Southeast Asia such as Indonesia, Thailand, Cambodia, Myanmar, and Laos. Malaysia takes seriously the crime of sex trafficking of women and intends to keep up the level of Trafficking in Persons Report by the US Department (TIP Report) on Tier 2 Watch List in 2015. Malaysia also intends to upgrade its level to Tier 2, which is the highest level in the TIP Report. Therefore, this paper will discuss the role played by the government on the increasing of sex sector in Malaysia which have exploited local and foreign women and causing the widespread of increasing number trafficking of women that being used as commodities in the sex sector. In addition, this paper will also discuss the threats to human security and human security is the main issue in discussing the increasing of sex

trafficking of women in sex sector in Malaysia. Finally, this paper will give attention to the problems which cause the increasing in trafficking of women that can be seen in the aspects of economy, politics and social. Various attempts have been made by the local government to combat the sex trafficking of women but this transnational crime keeps increasing. The main reason is there are several countries that still treat lightly against the crime of sex trafficking in women. Therefore, to stop the transnational crime, various countries need to work together especially within the ASEAN members. This study intends to be the mind and eye opener for Malaysians so they take eager steps to combat the sex trafficking of women that keep increasing in Malaysia.

Kata kunci : *Pemerdagangan Seks Wanita, Sektor Seks, Jenayah Terancang, Asia Tenggara, Kerajaan*

1. Pengenalan

Menurut *Palermo Protocol*, pemerdagangan manusia bermaksud satu tindakan merekrut, membawa, memindah dengan menggunakan kaedah ugutan atau memaksa atau bentuk penipuan yang lain. Di samping itu, ia juga melibatkan tindakan menculik, menipu, salah guna kuasa dengan mendapat bayaran atau faedah daripada mengawal seseorang bagi tujuan eksploitasi. Eksploitasi termasuk eksploitasi dalam sektor pelacuran atau eksploitasi seksual yang lain, buruh dan perkhidmatan paksa, penghambaan atau melakukan tindakan yang sama dengan penghambaan. Terdapat tiga elemen penting dalam definisi jenayah pemerdagangan iaitu mempunyai elemen tindakan, cara dan matlamat untuk memperdagangkan seseorang (Azmi Sharom et al., 2009). Oleh yang demikian, pemerdagangan manusia merupakan satu bentuk ancaman bukan tradisional yang menggugat keselamatan insan dalam sesebuah negara dan semakin mengambil tempat dalam agenda politik dunia. Keselamatan bukan tradisional bermaksud pengedaran dadah, penyeludupan migran asing, kebuluran, pencemaran alam, kemiskinan dan pemerdagangan manusia bagi pelbagai tujuan. Contoh lain ialah mengeksploitasi pekerja dengan melakukan pekerjaan secara paksaan dan lebih daripada kemampuannya. Justeru, eksploitasi dan pemerdagangan seks wanita yang dihadapi di Malaysia juga dilihat sebagai satu jenayah transnasional atau rentas sempadan yang melibatkan pelbagai negara dalam kumpulan jenayah terancang yang menyebabkan berlakunya ancaman kepada insan dalam aspek personal dan masyarakat. Lebih-lebih lagi, pemerdagangan seks wanita di Malaysia telah lama wujud iaitu sejak penjajahan British di Tanah Melayu. Pada waktu itu, ramai wanita dihantar ke Taiping, Klang dan Kuala Lumpur yang merupakan tempat perlombongan bijih timah. Tempat tersebut dikatakan mendapat permintaan yang tinggi dalam memerlukan pekerja seks bagi memuaskan nafsu pekerja lombong bijih timah berkenaan (Lin Lean Lim, 1998). Hal ini dapat dibuktikan apabila terjadi kawalan terhadap pemerdagangan seks yang telah bermula sejak era pemerintahan British lagi iaitu pada tahun 1882. British telah memperkenalkan undang-undang berkaitan dengan kanun keseksaan, kemudian pada tahun 1888 satu ordinan khas telah diperkenalkan oleh British bagi melindungi wanita daripada menjadi pekerja seks iaitu *The Women and Girls Protection Ordinance* tetapi gagal untuk melindungi wanita yang dieksploitasi bagi tujuan seks. Kemudian, polisi *The Women and Girls Protection Ordinance* berubah dengan pengenalan *Women and Girls Protection Order No. 1* pada tahun 1895. Undang-undang ini selanjutnya diubahsuai menjadi *Women and Girls*

Protection Enactment No. 7 pada tahun 1902 dan akhirnya setiap enakmen diperbaiki pada setiap tahun sehingga tahun 1931 (Lin Lean Lim, 1998).

Pada hari ini, terdapat pelbagai usaha yang telah dilakukan oleh kerajaan Malaysia untuk menangani masalah ini seperti pada tahun 1973 apabila satu Akta telah diperkenalkan bagi melindungi kanak-kanak dan wanita iaitu Akta Perlindungan Wanita dan Kanak-Kanak dan seterusnya pada tahun 2007 iaitu Akta Antipemerdagangan Orang (ATIP) telah diperkenalkan bagi menggiatkan lagi usaha menangani jenayah transnasional. ATIP kemudian bertukar menjadi Akta Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran 2008 (ATIPSOM). Akta ini diperkuatkan lagi dengan Pelan Tindakan Kebangsaan Antipemerdagangan Orang (2010-2015). (Zarina et al., 2015) Hal ini mungkin kerana melihat perkembangan Malaysia pada hari ini yang merupakan negara penerima bagi pemerdagangan manusia dari negara seperti Kemboja, China, Colombia, Ecuador, India, Indonesia, Laos, Myanmar, Filipina, Rusia, Thailand, Uzbekistan dan Vietnam. Wanita dari Malaysia juga menjadi mangsa pemerdagangan manusia ke negara Australia, Kanada, China, Hong Kong, Japan, Macau, Singapura dan Thailand. Selain itu, Malaysia menjadi negara transit bagi jenayah pemerdagangan manusia iaitu antara negara Thailand dan Filipina, juga antara negara Jepun, Korea dan Amerika Syarikat (The Protection Project, 2015).

Selain itu, di peringkat Asia Tenggara pula, Malaysia telah menandatangani *Asean Convention Against Trafficking in Persons, Especially Women and Children* (ACTIP) bersama 10 buah negara ASEAN yang lain semasa *27th Asean Summit* di Kuala Lumpur. Di peringkat antarabangsa pula Malaysia telah menepati *Palermo Protocol* atau *The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children 2003* dengan mewujudkan pelbagai undang-undang bagi membendung masalah pemerdagangan seks wanita daripada terus meningkat. Hal ini jelas menunjukkan bahawa kerajaan memandang serius dalam menentang jenayah pemerdagangan manusia khususnya pemerdagangan wanita yang semakin meningkat di Malaysia. Pengenalan pelbagai undang-undang tersebut dilihat adalah bagi membendung jenayah ini daripada terus menular dalam masyarakat Malaysia. Walau bagaimanapun, walaupun terdapat pelbagai usaha yang telah dilakukan namun pemerdagangan seks wanita di Malaysia terus meningkat dan jumlah peningkatan telah menyebabkan kerisauan kepada masyarakat dan kerajaan. Perkara ini dapat dilihat apabila eksploitasi seks telah mendapat keuntungan sebanyak US\$99 bilion di Malaysia disebabkan oleh permintaan yang tinggi terhadap perkhidmatan tersebut (Penang Monthly, 2016). Lebih-lebih lagi dengan posisi Malaysia yang perlu memenuhi standard minimum untuk membanteras pemerdagangan manusia sebagaimana yang ditetapkan oleh *Palermo Protocol* dan *U.S Department of States* dengan pemberian label Tier 1, Tier 2 dan Tier 3. Namun demikian, masalah ini juga terus berlaku mungkin disebabkan terdapat beberapa negara di Asia Tenggara seperti Singapura dan Brunei yang masih lagi belum menepati standard yang telah ditetapkan oleh *Palermo Protocol* bagi membanteras gejala pemerdagangan manusia. Oleh itu, makalah ini bertujuan untuk mengkaji peranan yang dimainkan oleh kerajaan terhadap peningkatan sektor seks di Malaysia yang telah mengeksploitasi wanita tempatan dan wanita asing, dan menyebabkan berlakunya peningkatan yang berleluasa dalam jumlah pemerdagangan wanita yang digunakan sebagai komoditi dalam sektor seks. Makalah ini juga melihat aspek ancaman terhadap keselamatan insan yang merupakan isu utama dalam membincangkan tentang peningkatan pemerdagangan wanita dalam sektor seks di Malaysia. Makalah ini juga memberikan perhatian terhadap masalah-masalah yang menyebabkan berlakunya peningkatan dalam pemerdagangan seks wanita, yakni dari segi ekonomi, politik dan sosial.

2. Metodologi

Metodologi kajian adalah sangat penting dalam menentukan cara kajian dilakukan terutama dalam penulisan ilmiah. Dengan menyatakan kaedah yang digunakan oleh pengkaji, pembaca dapat mengetahui bagaimana pengkaji memperoleh sumber-sumber penulisanannya sekaligus boleh melakukan penilaian tersendiri tentang hasil kajian yang dilakukan oleh pengkaji. Metodologi kajian yang digunakan dalam makalah ini adalah berbentuk kualitatif yang bersifat subjektif dan memberikan penekanan terhadap analisis maklumat berasaskan penggunaan serta pengaplikasian teori yang digunakan dalam kajian kes. Kaedah pengumpulan data untuk kajian ini adalah menerusi pengumpulan data berbentuk sekunder dari perpustakaan, pangkalan data dan jurnal-jurnal antarabangsa, surat khabar dan berita-berita secara atas talian. Terdapat dua perpustakaan yang dirujuk iaitu Perpustakaan Tun Sri Lanang, Perpustakaan Pusat Sains Politik Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) dan Perpustakaan Universiti Malaya (UM). Justeru, analisis dilakukan secara lebih mendalam lagi terhadap hasil dapatan yang diperoleh melalui kajian perpustakaan. Data juga dibentangkan dalam bentuk rajah dan jadual supaya dapat difahami dengan lebih jelas.

3. Kerangka Konseptual

3.1 Konsep Keselamatan Insan

Konsep pertama yang digunakan bagi mengkaji isu pemerdagangan seks wanita di Malaysia adalah konsep keselamatan insan. Konsep keselamatan insan telah melalui perubahan selepas berakhirnya Perang Dingin antara Amerika Syarikat dan Soviet Union. Hal ini kerana era pasca Perang Dingin telah memberi peluang untuk melihat kepada isu keselamatan yang memberi kesan negatif kepada insan yang selama ini dipinggirkan. Isu keselamatan bukan sahaja ditumpukan kepada peperangan dan mempertahankan negara tetapi sepatutnya keselamatan juga ditumpukan kepada insan kerana insan boleh memberi dan menerima kesan daripada akibat isu keselamatan negara, rantau dan global. Isu transnasional seperti migrasi, perdagangan dadah, perdagangan dan penyeludupan manusia, pencemaran alam sekitar dan kemiskinan tidak memberi kesan langsung kepada negara namun mengambil masa yang panjang bagi melihat kesannya ke atas keselamatan negara dan negara yang lain (Sity Daud & Zarina Othman, 2005). Pertubuhan Bangsa-Bangsa (PBB) juga telah menggariskan tujuh kategori utama bagi keselamatan insan iaitu ekonomi, makanan, kesihatan, persekitaran, peribadi, masyarakat dan politik. PBB juga menyarankan faktor yang menjadi ancaman kepada keselamatan insan adalah faktor kebuluran, konflik etnik, keganasan, pencemaran dan perdagangan dadah. Hal ini dapat disimpulkan bahawa keselamatan insan lebih menumpukan kepada aspek kualiti hidup atau mendahulukan rakyat daripada negara, atau dalam kata lain keselamatan negara bergantung kepada keselamatan insan. Hal ini kerana jika insan tidak selamat maka ia akan memberi kesan kepada negara (Sity Daud & Zarina Othman, 2005).

Namun, untuk memberi pemahaman tentang keselamatan insan di Asia Tenggara maka *Bangi Approach to Human Security and Peace* (BAGHUS) telah dibangunkan untuk menganalisis ancaman keselamatan insan di Asia Tenggara. Perbezaan keselamatan insan yang didefinisikan oleh PBB dan BAGHUS adalah definisi yang diberikan oleh *United Nations* lebih

umum iaitu mendefinisikan keselamatan insan kepada dua aspek utama. Pertama, keselamatan daripada ancaman yang kronik seperti kelaparan, penyakit dan penindasan. Kedua, keselamatan insan bermaksud perlindungan daripada gangguan kitaran hidup seharian yang terjadi secara tiba-tiba dan menyebabkan kesakitan sama ada di rumah, tempat kerja atau masyarakat. Terdapat beberapa keselamatan insan yang dikategorikan oleh PBB antaranya adalah keselamatan ekonomi, keselamatan makanan, keselamatan kesihatan, keselamatan persekitaran, keselamatan peribadi, keselamatan masyarakat dan keselamatan politik. Hal ini jelas menunjukkan bahawa definisi yang diberikan oleh PBB adalah lebih umum tanpa memfokuskan kepada mana-mana negara. Ia berlawanan dengan BAGHUS yang lebih memfokuskan kepada keselamatan insan di negara Asia Tenggara.

Terdapat enam elemen yang telah dikategorikan dalam BAGHUS, elemen pertama adalah dimensi keselamatan yang memberi fokus kepada bencana buatan manusia daripada bencana alam. Elemen kedua BAGHUS adalah memahami bahawa di Asia Tenggara, individu adalah terikat dan mempunyai hubungan yang erat dengan kehidupan bermasyarakat. Hubungan erat dengan masyarakat dipengaruhi oleh kepercayaan agama, budaya dan cara hidup. Elemen ketiga BAGHUS adalah menekankan perlindungan dan memperkasakan individu dan komuniti dengan menganggap bahawa individu dan komuniti adalah ejen yang berubah dan bukannya statik iaitu tidak mempunyai peranan sebagai ejen perubahan. Negara mempunyai tanggungjawab untuk melindungi rakyatnya daripada ancaman luaran dan dalaman dengan menyusun strategi serta program-program yang memperkasakan rakyat. Elemen keempat BAGHUS adalah mengiktiraf kepelbagaian identiti dimana memberi perhatian keatas hak umur dan kanak-kanak yang telah membawa kepada dimensi baru dalam menilai keselamatan budaya. Elemen kelima BAGHUS adalah mewujudkan keselamatan sosial sebagai dimensi baru yang disebabkan oleh keunikan sistem sosial di Asia Tenggara. Manakala, elemen terakhir BAGHUS adalah *'freedom from fear and want'* iaitu setiap insan adalah bebas daripada ketakutan dan rasa diancam. Oleh itu, keselamatan insan yang diperkenalkan BAGHUS mempunyai keselamatan dari segi *freedom from fear* dan keperluan untuk pembangunan manusia. BAGHUS mempunyai model yang lengkap bagi menganalisis keselamatan insan di Asia Tenggara. Bukan sahaja di Asia Tenggara, model BAGHUS juga boleh digunakan di rantau yang sedang membangun seperti negara di Barat Tengah dan sebagainya (Rashila Ramli et al., 2012).

Pemerdagangan seks wanita di Malaysia merupakan isu yang mengancam keselamatan insan yang seterusnya telah memberi kesan kepada keselamatan negara. Pemerdagangan seks wanita di Malaysia menggunakan model BAGHUS adalah sesuai kerana BAGHUS telah diubahsuai supaya sesuai dengan situasi di Malaysia yang merupakan sebahagian daripada Asia Tenggara. Isu eksploitasi seks wanita merupakan isu yang mengancam keselamatan insan. Konsep keselamatan insan yang meletakkan negara sebagai entiti yang berperanan bagi melindungi keselamatan fizikal, memastikan pembelaan hak-hak kemanusiaan dan memberi respons terhadap kesan langsung globalisasi dalam pasaran bebas. Selain itu, keselamatan insan mempunyai kaitan yang rapat dengan hak asasi manusia. Hal ini kerana keselamatan insan dapat menyediakan asas bagi memperjuangkan hak asasi manusia dan keselamatan insan hanya boleh dikekalkan jika hak-hak asasi manusia dapat dikekalkan.

Bahkan, corak pertumbuhan industri seks komersial di rantau Asia Tenggara adalah lebih kurang sama seperti kumpulan jenayah terancang yang memainkan peranan (Firdaus Misran & Zarina Othman, 2015). Wanita yang diperdagangkan dalam industri pelacuran adalah melalui eksploitasi iaitu penipuan yang melibatkan tiga peringkat iaitu penipuan dalam

merekut, membawa (*transport*) dan dieksploitasi ketika sampai ke destinasi yang ingin dituju (SUHAKAM, 2004). Akibat daripada ketidakstabilan ekonomi, pembangunan sosial dan politik negara terutama di kawasan pendalaman yang telah membawa kepada idea untuk mencari rezeki di negara baru namun akhirnya ditipu dan dieksploitasi dengan menjadi pekerja seks di negara yang ingin dituju. Hal ini telah membuktikan bahawa wanita yang dieksploitasi bagi tujuan pekerjaan seks telah menyebabkan keselamatan insan mereka dianiaya dan negara merupakan badan yang bertanggungjawab untuk melindungi keselamatan insan wanita yang teraniaya ini. Menurut *International Labour Organization* (ILO) pekerja seks asing di Malaysia dianggarkan sebanyak 142,000 wanita dan pada tahun 2005 hanya 6446 pekerja seks yang telah ditahan dan terdapat peningkatan sebanyak 12% daripada tahun 2004. Pekerja seks asing yang telah ditahan adalah bermula dari negara China sebanyak 2824 orang, kemudian Indonesia sebanyak 1606 orang, seterusnya Filipina sebanyak 742 orang. Eksploitasi seks terhadap wanita dianggap sebagai masalah transnasional global dan kumpulan jenayah terancang telah menjadikan keselamatan insan bagi wanita yang menjadi mangsa terus diperhambakan. Oleh itu, keselamatan insan haruslah dipelihara oleh negara dan menjadikannya sebagai keutamaan dalam membuat undang-undang negara bagi memastikan kelancaran dalam menjaga sama ada keselamatan tradisional mahupun bukan tradisional dalam negara (Firdaus Misran & Zarina Othman, 2015).

4. Hak Asasi Manusia

Konsep kedua yang digunakan bagi menganalisis pemerdagangan seks wanita di Malaysia adalah konsep hak asasi manusia. Hak asasi merupakan hak seseorang sebagai manusia, dalam kata lain manusia patut mendapat beberapa peringkat kebebasan atau menikmati kehidupan kerana mereka adalah manusia (Azmi Sharom et al., 2009). Konsep hak asasi mengakui bahawa setiap manusia adalah mempunyai hak untuk merasai hak asasinya tanpa perbezaan daripada segi kaum, warna, jantina, agama, bahasa, politik atau pendapat orang lain, harta, kelahiran dan status yang lain. Hak asasi manusia adalah dijamin oleh undang-undang hak asasi manusia, yang akan melindungi individu dan kumpulan daripada tindakan yang akan mengganggu kebebasan asas dan maruah manusia. Hak-hak ini ditulis dalam perjanjian dan undang-undang antarabangsa, badan prinsip dan pelbagai sumber undang-undang. Undang-undang hak manusia menyediakan tempat dengan menyenaraikan kewajipan negara untuk bertindak dengan sepatutnya dan menghalang negara daripada melakukan tindakan yang melanggar hak asasi rakyatnya. Hak asasi manusia dimiliki oleh setiap individu kerana menjadi manusia seharusnya dilengkapi dengan hak asasi yang patut dinikmati dan dijaga. Perjanjian dan undang-undang yang ditugaskan hanya untuk menjaga hak asasi setiap individu supaya tidak berlaku pencabulan hak asasi yang boleh menyebabkan kesengsaraan (United Nations, 2013).

Hak asasi boleh digambarkan seperti berikut; bebas untuk melakukan beberapa aktiviti seperti mengembara, mengekspresikan diri mereka atau mengamalkan agama masing-masing. Kemudian, bebas daripada beberapa situasi seperti penderaan dan penghambaan. Setiap manusia juga mempunyai hak untuk mendapat perkhidmatan seperti pendidikan, kesihatan, sistem undang-undang yang adil dan kemampuan untuk bekerja (Azmi Sharom et al., 2009). Beberapa ciri utama hak asasi dapat disenaraikan iaitu hak asasi adalah untuk menghormati maruah dan nilai untuk setiap manusia. Ciri kedua hak asasi adalah universal atau menyeluruh yang bermaksud diaplikasikan secara sama tanpa ada diskriminasi kepada semua manusia. Ciri

hak asasi ketiga adalah *inalienable* iaitu setiap hak asasi manusia tidak boleh diambil daripadanya kecuali dalam keadaan tertentu sebagai contoh hak untuk bebas boleh dikawal jika seseorang individu didapati bersalah oleh mahkamah. Keempat, hak asasi manusia adalah *indivisible, interrelated* dan *interdependent*. Hal ini bermaksud, jika terdapat pelanggaran satu hak ia akan memberi kesan kepada hak yang lain. Hak asasi manusia adalah penting untuk mempromosi keamanan dan keselamatan, kemakmuran ekonomi dan ekuiti sosial (United Nations, 2013).

The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) dianggap sebagai undang-undang antarabangsa yang perlu digunapakai oleh setiap negara bagi menjaga hak asasi rakyatnya. UDHR mempunyai 30 artikel yang menyenaraikan hak asasi manusia dan kebebasan asas di mana lelaki dan wanita mempunyai hak untuk mendapatkannya tanpa sebarang perbezaan. UDHR mengenal pasti hak asasi yang dimiliki oleh setiap manusia seperti hak untuk hidup, kebebasan, keselamatan seseorang, hak untuk hidup dalam suasana yang mencukupi, hak untuk mencari dan menikmati suaka politik dan perlindungan daripada negara lain, hak untuk kebebasan memberi pendapat dan bersuara, hak untuk mendapat pendidikan, hak untuk berfikir, hak untuk beragama serta hak untuk bebas daripada didera dan dilayan dengan cara yang menjatuhkan maruah. Hak-hak ini dinikmati oleh semua lelaki, wanita dan kanak-kanak di seluruh dunia. UDHR menjanjikan semua hak asasi seperti hak untuk berekonomi, bersosial, politik, budaya dan hak awam yang menjadi asas kepada kehidupan yang bebas daripada ketakutan dan kehendak. Hak asasi ini tidak diberikan kepada sesetengah orang sahaja atau sesetengah negara, malahan hak asasi ini adalah untuk semua manusia, pada setiap masa dan bagi semua tempat (United Nations, 2015).

“...People of every colour, form every race and ethnic group, whether or not they are disabled, citizens or migrants, no matter their sex, their class, their caste, their creed, their age or sexual orientation...”

(United Nations, 2015)

Individu yang diperdagangkan mempunyai hak tertentu untuk mengelakkan penganiayaan yang berlaku dan membantu mangsa dalam pemulihan. Dalam pemerdagangan buruh paksa selalunya berlaku dalam konteks dimana seseorang tidak dibayar, kerja dalam keadaan terpaksa seperti memberi perkhidmatan seksual, dan individu tersebut tidak mempunyai kebebasan untuk bergerak bagi meninggalkan kerja mereka. *The Protocol to Prevent, Suppress, and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children* 2003 atau *The Palermo Protocol* merupakan satu organisasi hak asasi manusia yang menguruskan berkenaan dengan isu pemerdagangan. Ciri penting *Palermo Protocol* adalah penjenayahan sesuatu tindakan pada peringkat antarabangsa. Hal ini kerana sebelum wujudnya *Palermo Protocol*, perekrut boleh memperdagangkan seseorang ke negara lain dan didapati tidak bersalah atas tindakan tersebut kerana eksploitasi yang sebenar berlaku di negara lain dan jenayah yang berlaku adalah diluar bidang kuasa daripada tempat jenayah tersebut berlaku (Azmi Sharom et al., 2009).

Selain *Palermo Protocol*, pemerdagangan juga dapat dilihat dalam dua perjanjian lain berkaitan dengan hak manusia iaitu dalam CEDAW (Artikel 6) yang dikhaskan untuk *‘suppress all forms of traffic in women’* dan dalam CRC *Optional Protocol 2* dalam penjualan kanak-kanak, pelacuran kanak-kanak dan pornografi kanak-kanak. Protokol-protokol tersebut telah memberikan perlindungan kepada mangsa pemerdagangan. Terdapat pelbagai cara untuk

melindungi mangsa seperti melindungi peribadi mangsa, menyediakan bantuan psikologi dan fizikal yang diperlukan dan menghantar mereka pulang. Perkara yang paling penting adalah mangsa pemerdagangan tidak boleh dipenjarakan atau digelar sebagai penjenayah. Bentuk pemerdagangan di Asia Tenggara adalah berbeza daripada rantau yang lain. Hal ini kerana di Asia Tenggara, ia adalah lebih mudah untuk wanita diperdagangkan kepada pekerjaan seks komersial seperti di India yang mana mangsanya datang dari negara jiran seperti Nepal dan Bangladesh. Terdapat ramai warganegara yang berasal dari Asia Tenggara diperdagangkan di negara Timur Tengah, Eropah Barat dan Eropah Timur bagi keperluan pekerjaan seks (Azmi Sharom et al., 2009).

4.1 Pemerdagangan Seks di Malaysia

Wanita yang dijadikan sebagai komoditi seks bagi memenuhi keperluan lelaki di Malaysia telah lama beroperasi iaitu sejak wujudnya empayar perdagangan Melaka iaitu pada tahun 1400. Semenanjung Tanah Melayu mempunyai jaringan perdagangan yang kompleks dan panjang dari Afrika hingga China. Disebabkan laluan perjalanan laut yang panjang, dan kerja yang didominasi oleh kaum lelaki, maka sektor seks telah lama wujud. Di Melaka terdapat pedagang yang datang dari Barat dan Timur India, persisiran Myanmar, Jawa dan China yang berjumlah 100,000 orang pada permulaan abad ke-16. Dengan jumlah yang sebegitu besar dan pedagang yang jauh dari rumah, maka sektor seks telah aktif disebabkan keperluan seks daripada pedagang tersebut. Kewujudan pekerja seks memberikan perkhidmatan seks pertama kali dirujuk dalam Hikayat Abdullah. Dalam tulisannya beliau memberi gambaran pekerja seks sebagai '*loose women*' yang mendekati diri mereka dengan pedagang dan pelayar untuk menawarkan perkhidmatan seks yang diperlukan lelaki (Natrah, 2013).

Semasa abad ke-19, peningkatan peluang ekonomi dalam pelombongan bijih timah, gula, lada hitam, gambir dan ladang getah telah membawa imigran daripada China dan India masuk ke Semenanjung Tanah Melayu. Kebanyakan pekerja ini merupakan lelaki dan wanita direkrut untuk menjadi pekerja seks (Lin Lean Lim, 1998). Dokumentasi sektor seks di Malaysia semasa abad ke-19 telah dibincangkan dalam Purcell (1949) iaitu '*Chinese in Malaya*' dimana beliau membahagikan pertumbuhan sektor seks di Semenanjung Malaysia berdasarkan peraturan kepada tiga jangka masa utama yakni (i) rumah pelacuran dan pekerja seks boleh beroperasi dengan bebas pada tahun 1718-1927, (ii) rumah pelacuran dibenarkan beroperasi dengan beberapa sekatan kemasukan pekerja seks pada tahun 1927-1930, dan (iii) rumah pelacuran dianggap tidak sah sejak tahun 1930. Menurut Purcell (1949) lagi, pekerja lelaki India dibawa masuk dalam bidang perladangan dan lelaki dari China dibawa masuk ke semenanjung Malaysia pada tahun 1839 dan 1889 untuk bekerja dalam bidang perlombongan bijih timah di Perak dan Selangor. Jumlah ini meningkat hingga 230,000 orang pada tahun 1880. Manakala peladang India meningkat lebih 40 peratus daripada 30,000 orang hingga 75,000 kurang dari sedekad. Jumlah yang tidak seimbang antara lelaki dan wanita amat merisaukan iaitu nisbah jantina tersebut ialah 18 wanita ke 1000 lelaki. Kekurangan wanita pada ketika itu menyebabkan permintaan untuk pekerja seks meningkat. Keperluan yang meningkat telah menyebabkan perdagangan meningkat dengan merekrut gadis dari Hong Kong, China dan India untuk memaksa mereka menjadi pekerja seks (Natrah, 2013). Keperluan untuk pekerja seks adalah tinggi di perlombongan bijih timah di Perak, ladang getah di Johor dan di Singapura. Gadis-gadis dihantar ke Taiping, Klang, Kuala Lumpur, bahkan juga di Sandakan, Sabah. Gadis yang diperdagangkan tidak dilindungi sepenuhnya oleh undang-

undang kerana undang-undang yang ada tidak mencukupi dan kawalan yang rendah terhadap pergerakan manusia yang keluar masuk dari China ke Tanah Melayu (Lin Lean Lim, 1998).

Di samping itu, Malaysia mendapat kemerdekaan daripada British pada tahun 1957 dan sejak dari itu pendapatan per kapita Malaysia telah meningkat, kemiskinan berkurangan dan pertumbuhan populasi bandar meningkat. Perubahan daripada pekerjaan berdasarkan pertanian kepada sektor perkhidmatan telah menunjukkan ekonomi Malaysia semakin maju. Namun begitu, pembangunan sosioekonomi telah memberi pengaruh kepada pembekalan dan permintaan perkhidmatan dalam sektor seks. Hal ini kerana pertumbuhan pendapatan tidak diberi sama rata dalam ekonomi. Pada tahun 1980 dan 1985 peningkatan gaji dilihat dalam sektor perkilangan dan wujud peningkatan perbezaan antara sektor pertanian dan bukan pertanian. Daripada segi permintaan, peningkatan pendapatan menyebabkan lelaki yang mempunyai gaji yang besar mencari perkhidmatan seks sebagai sebahagian daripada lambang hidup kemewahan dan bandar. Kebanyakan ialah lelaki yang tidak berkahwin atau tinggal berjauhan daripada isteri memerlukan perkhidmatan seks bagi memenuhi nafsu mereka (Lin Lean Lim, 1998).

Justeru, tidak menghairankan jika pada hari ini Malaysia dikenali sebagai negara destinasi dan juga negara sumber serta transit untuk lelaki, wanita dan kanak-kanak dijadikan buruh paksa dan mangsa pemerdagangan seks. Sempadan yang poros menyebabkan sindiket boleh masuk dengan mudah untuk membawa mangsa ke dalam negara. Malaysia juga dikenali sebagai negara sumber dan transit bagi wanita dan kanak-kanak yang diperdagangkan bagi tujuan eksploitasi seks komersial dan perhambaan domestik (Shiela, 2016). Kejadian aktiviti pemerdagangan seks daripada beberapa laporan dan data seperti bentuk pemerdagangan adalah antara wanita Kemboja dan Laos yang merantau ke Malaysia sebagai pekerja domestik atau pekerja seks dengan melalui Thailand dalam perjalanan ke Malaysia. Data yang diperoleh daripada agensi penguatkuasaan Malaysia menunjukkan statistik kebanyakan yang menjadi mangsa pemerdagangan seks adalah datang dari negara Filipina, Thailand, Vietnam, Bangladesh, India, China dan Sri Lanka. Wanita dan kanak-kanak dari negara-negara ini diperdagangkan ke Thailand dan Vietnam untuk dieksploitasi sebagai pekerja seks. Selain itu, wanita Malaysia dan mangsa dari Thailand, Vietnam dan China menjadi sasaran oleh sindiket untuk dieksploitasi sebagai pekerja seks di Kemboja. Sebahagian besar wanita terutamanya dari Asia Tenggara dan sebilangan kecil dari Afrika terpaksa melacur walaupun kononnya diambil bekerja untuk kerja secara sah di restoran, hotel, dan salon kecantikan di Malaysia. Sesetengah wanita dan gadis Vietnam melangsungkan perkahwinan yang diaturkan di Malaysia dan dipaksa melacur (Laporan Pemerdagangan Orang, 2015).

Dalam kebanyakan kes, wanita yang diperdagangkan telah dipaksa untuk bekerja dalam kilang jahit, spa dan rumah urut, pusat karaoke, pub, restoran sama ada bagi tujuan seks komersial atau dipaksa menjadi pekerja seks. Walau bagaimanapun, laporan terbaru menunjukkan sindiket berkenaan telah menaik tarafkan tempat bagi pekerja seks iaitu di hotel lima bintang dan tempat karaoke di mana tempat sebegini mempunyai lesen perniagaan yang sah. Terdapat beberapa wanita yang ditipu oleh ejen dan sindiket pemerdagangan manusia bahawa mangsa akan menjadi pelayan di hotel namun mereka akhirnya menjadi *Guest Relations Officers* (GRO) yang bekerja untuk melayan tetamu hingga ke bilik tidur (Kuala Lumpur Post, 2012). Pada tahun 2000, dianggarkan sebanyak 74,616 hingga satu juta pekerja Indonesia khususnya wanita telah menjadi mangsa pemerdagangan orang. Pedagang telah memalsukan dokumen serta mengganasi mangsa agar mangsa mudah dikawal dan takut untuk mengadu kepada pihak berkuasa kerana takut ditangkap dan didakwa. Pedagang menggunakan

paksaan ke atas wanita dan gadis serta mengugut agar mereka tidak lari. Mangsa dikaitkan dengan hutang yang berterusan meningkat sehingga terjadi penahanan pendapatan oleh pedagang (Rohani et al., 2015). Sejak tahun 2008 hingga 2012 pula, agensi penguatkuasaan Malaysia telah menyelamatkan 694 mangsa pemerdagangan manusia dan 518 merupakan warga tempatan dan selainnya merupakan warga asing. Penguatkuasaan Malaysia di bawah *Malaysia Anti-Trafficking Council* (MAPO) telah mengenal pasti sebanyak 323 kes pemerdagangan manusia yang melibatkan eksploitasi seks di Malaysia. Kuala Lumpur disenaraikan sebagai kawasan yang mempunyai kes pemerdagangan seks yang paling banyak iaitu sebanyak 74 kes, diikuti dengan Selangor sebanyak 58 kes dan Sabah dan Sarawak sebanyak 39 dan 35 kes (Shiela, 2016).

Rentetan itu, terdapat perbezaan antara pemerdagangan seks wanita pada masa dahulu dan sekarang dapat dilihat daripada segi undang-undang yang diwujudkan untuk mengawal jenayah transnasional ini bermula daripada era British hingga era Malaysia sebagai negara membangun. Pada tahun 1882, British memperkenalkan undang-undang berkaitan dengan kanun keseksaan, kemudian pada tahun 1888 satu ordinan khas diperkenalkan oleh British bagi melindungi wanita daripada dieksploitasi menjadi pekerja seks iaitu *The Women and Girls Protection Ordinance* tetapi gagal untuk melindungi wanita yang dieksploitasi bagi tujuan seks. Kemudian polisi *The Women and Girls Protection Ordinance* berubah dengan pengenalan kepada *Women and Girls Protection Order No. 1 pada 1895*. Kemudian, undang-undang ini diubah suai menjadi *Women and Girls Protection Enactment No. 7 pada tahun 1902* dan akhirnya setiap enakmen diperbaiki pada setiap tahun sehingga tahun 1931 (Lin Lean Lim, 1998). Namun, terdapat beberapa negeri seperti Perak yang tidak dikawal oleh British. Ia menjalankan undang-undang yang tersendiri untuk mengawal sektor seks. Perak yang merupakan negeri kaya dengan bijih timah mengalakkan pendatang lelaki dari China untuk bekerja dalam sektor bijih timah. Kebanyakan pendatang dari China berstatus bujang dan meninggalkan isteri mereka di China. Maka mereka memerlukan perkhidmatan seks bagi memenuhi nafsu mereka. Oleh itu, kebanyakan wanita di Perak dibawa menjadi pelacur untuk memenuhi keperluan imigran daripada China. Pada mulanya perundangan untuk mengawal sektor seks di Perak adalah dalam bentuk *Orders in Council* yang bermatlamat untuk mengawal pusat pelacuran, masalah kesihatan dan untuk penggunaan kanak-kanak perempuan sebagai pelacur (Lin Lean Lim, 1998). Pada tahun 1973 pula, satu Akta dikhaskan bagi melindungi kanak-kanak dan wanita diperkenalkan di Malaysia iaitu Akta Perlindungan Wanita dan Kanak-Kanak dan seterusnya pada tahun 2007 Akta Antipemerdagangan Orang (ATIP) telah diperkenalkan bagi menggiatkan lagi usaha menangani jenayah transnasional ini, kemudian ATIP bertukar menjadi Akta Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran 2008 (ATIPSOM). Akta ini diperkuatkan lagi dengan Pelan Tindakan Kebangsaan Antipemerdagangan Orang (2010-2015) (Zarina et al, 2015).

Oleh yang demikian, dapat dilihat bahawa kebanyakan kes mangsa bermigrasi secara rela dan sah ke Malaysia dengan niat untuk mendapat pekerjaan yang lebih bagus berbanding negara mereka yang miskin. Mereka telah dijanjikan dengan kerja secara kontrak bersamaan dengan bayaran lumayan. Walau bagaimanapun, mangsa telah digunakan sebagai pekerja seks (Shiela, 2016). Globalisasi yang kerap menyebabkan berlakunya jenayah terancang dan mengancam keselamatan insan seperti pemerdagangan manusia, penyeludupan manusia, dadah dan senjata dan telah memberi kesan kepada hak asasi manusia yang semakin terancam. Antara negara di Asia Tenggara, Malaysia telah membangun secara luar biasa dan salah satu faktornya adalah disebabkan oleh globalisasi. Malaysia juga telah menjadi negara yang kaya dan aman,

lalu perkara ini telah menarik minat individu yang datang daripada negara miskin untuk berhijrah ke Malaysia bagi mencari peluang pekerjaan. Terdapat pelbagai faktor yang menyebabkan berlakunya pemerdagangan seks wanita di Malaysia. Faktor-faktor ini dapat dibahagikan kepada dua iaitu faktor struktur seperti ekonomi, sosial, ideologi, dan geopolitik. Manakala faktor kedua adalah faktor '*proximate*' seperti isu tadbir urus dan polisi. Hubungan antara faktor struktur dan faktor '*proximate*' menerangkan sebab kenapa kebanyakan individu terdedah kepada penipuan dalam pemerdagangan. Setiap aspek dalam faktor ini adalah terdiri daripada faktor 'penolak dan penarik' yang menyebabkan aktiviti pemerdagangan seks wanita ini berlaku (Sheila, 2013). Faktor penolak adalah faktor yang menyebabkan seseorang ingin keluar dari negara asal untuk mencari peluang hidup yang lebih baik seperti bermigrasi ke negara yang berpendapatan tinggi untuk menampung keluarga di negara asal. Faktor penolak pertama untuk keluar dari negara asal adalah disebabkan oleh ekonomi iaitu kemiskinan, kekurangan pendidikan, keperluan ekonomi dan meningkatkan pendapatan. Faktor penolak kedua adalah persekitaran, rasa tidak selamat dengan persekitaran di negara asal, harga yang tinggi bagi gadis yang ingin dijual oleh keluarganya ke negara yang mempunyai nilai mata wang yang lebih tinggi, pembangunan yang tidak stabil berbanding negara yang ingin dituju dan penekanan daripada populasi yang ramai disebabkan negara yang miskin (Sheila, 2013). Sementara itu, faktor penarik adalah faktor yang menarik yang ada di sesebuah negara dan menyebabkan seseorang tertarik untuk bekerja di negara tersebut. Contohnya, Malaysia mempunyai KDNK tinggi yang telah menjadi jaminan kepada imigran dari negara yang berpendapatan rendah untuk bekerja dan mendapat gaji yang lebih tinggi dari negara asal. Selain itu, undang-undang yang lemah dan poros juga menyebabkan ia menjadi tarikan kepada pemerdagangan manusia. Begitu juga dengan kemudahan teknologi yang mempermudah aktiviti yang berkaitan. Malah, kedudukan Malaysia sebagai sebuah hab dan berada di tengah-tengah banyak negara juga menjadi faktor penarik.

4.2 Usaha dan Langkah-langkah

Kerajaan

Akta Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran 2007 telah digubal oleh pemerintah bagi melindungi mangsa pemerdagangan orang dan penyeludupan migran yang sebahagian besarnya merupakan golongan wanita. Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM) selaku pengerusi jawatankuasa perlindungan dan penjagaan mangsa di bawah Majlis Antipemerdagangan Orang bertanggungjawab memastikan kebajikan mangsa sepanjang tempoh mangsa berada dibawah arahan perlindungan mahkamah sebelum dihantar pulang ke tempat asal. Semenjak tahun 2008 hingga kini, lebih daripada 2,133 orang mangsa wanita telah diberi penjagaan, perlindungan dan kaunseling di rumah perlindungan KPWKM. Bagi wanita mangsa pemerdagangan orang dan penyeludupan migran, KPWKM telah menyediakan 4 buah rumah perlindungan yang turut mengadakan khidmat kaunseling dan perkhidmatan lain termasuklah yang berkaitan pemulihan mangsa, penghantaran mangsa pulang ke negara asal dan usaha mengintegrasikan semula mangsa ke dalam masyarakat. Sehingga kini terdapat 5,998 orang mangsa telah diberi perlindungan dan pemulihan. Malaysia sebagai sebuah negara yang makmur dan maju telah menyediakan banyak peluang pekerjaan dan menarik ramai rakyat asing ke negara kita terutamanya dari negara jiran. Oleh yang demikian, Malaysia dalam konteks jenayah rentas sempadan yang melibatkan

pemerdagangan manusia merupakan sebuah negara destinasi dan negara transit, bahkan juga negara sumber. Sebagai sebuah negara yang berjiran, Malaysia seperti negara-negara lain juga turut akur untuk menyediakan penjagaan dan perlindungan kepada mangsa pemerdagangan orang sebagai obligasi antarabangsa dibawah CEDAW, CRC dan CRPD. Bagi tahun 2015, negara kita kekal pada Tier 2 Senarai Pemerhati. Hal ini adalah kerana beberapa usaha yang telah dibuat oleh pihak Kerajaan seperti meminda akta Anti Pemerdagangan orang dan Anti Penyeludupan Migran 2007 (ATIPSOM) pada tahun 2015 yang antaranya telah membenarkan pihak NGO untuk menjaga, melindungi mangsa, memberi kebebasan bergerak dan bekerja (Rohani, 2016). Di Sarawak, rumah perlindungan belum lagi diwujudkan bagi mangsa pemerdagangan orang di negeri ini. Mangsa yang disyaki pemerdagangan orang biasanya dihantar ke Rumah Perlindungan wanita di Kota Kinabalu bagi wanita dan seterusnya ke Semenanjung Malaysia bagi mangsa lelaki dan kanak-kanak. Perkara ini bukan sahaja memakan belanja yang tinggi, malah menyukarkan proses siasatan dan penempatan. Oleh yang demikian, KPWKM akan melancarkan sebuah rumah perlindungan untuk menjaga dan melindungi mangsa-mangsa pemerdagangan orang di Sarawak dalam masa yang terdekat ini. Dengan penubuhan rumah perlindungan ini, lebih memudahkan pihak penguatkuasa dalam urusan mengendalikan mangsa pemerdagangan orang di Sarawak (Rohani, 2016). Jumlah keseluruhan rumah perlindungan yang diwujudkan di Malaysia adalah 7 buah. Kesemua rumah perlindungan berada dibawah penguatkuasaan KPWKM (Azizah, 2014).

Polis Diraja Malaysia (PDRM) juga memainkan peranan penting dalam memerangi pemerdagangan manusia di Malaysia termasuklah pemerdagangan seks wanita. Antara peranan PDRM adalah melalui penguatkuasaan di mana PDRM telah melakukan pelbagai tindakan proaktif dalam menangani masalah pemerdagangan orang (Parlimen, 2013). Antara langkah tersebut adalah; (i) mengenal pasti individu dan sindiket yang terlibat dalam kegiatan eksploitasi seksual dan mengambil tindakan pendakwaan dibawah undang-undang yang berkaitan, (ii) mengenal pasti tempat-tempat yang sering dijadikan '*point of entry*', penyeludup-penyeludup yang membawa wanita-wanita warganegara asing untuk dijadikan pelacur bagi tindakan pencegahah dan menyelamatkan mangsa, dan (iii) menjalin kerjasama dalam pertukaran maklumat dan risikan antara penguatkuasa luar negara dan penguatkuasa tempatan bagi menangani masalah penyeludupan wanita dan gadis untuk tujuan eksploitasi seksual. Selain itu, PDRM telah menubuhkan Unit Antipemerdagangan Orang (Unit ATIP) di Ibu Pejabat Polis Bukit Aman, Kuala Lumpur. Tugas utama unit ini adalah mengenal pasti kes-kes pemerdagangan orang, mengumpul maklumat dan risikan serta menjalankan penguatkuasaan di premis yang berkaitan dengan kesalahan ini. PDRM memberi penekanan kepada jenis eksploitasi yang disebutkan dalam Akta 670 yang merangkumi eksploitasi seks, kerja atau perkhidmatan paksa, perhambaan atau amalan yang menyerupai perhambaan dan pengabdian, pemindahan organ manusia atau aktiviti lain yang menyalahi undang-undang. Akta 670 mula dikuatkuasakan pada 28 Februari 2008. Dari tarikh itu hingga 27 Jun 2010, sebanyak 165 kes pemerdagangan orang melibatkan eksploitasi seks dicatatkan. Daripada 808 mangsa pemerdagangan orang yang diselamatkan kerana eksploitasi seks, kesemuanya warga asing. Daripada jumlah itu, 42 kanak-kanak (Bakri, 2010). Selain itu, PDRM juga menghadiri beberapa persidangan seperti persidangan ASEANPOL (*ASEAN Chief of National Police*) pada tahun 2006, dengan beberapa negara ASEAN lain berhubung penentangan terhadap pemerdagangan orang. Hasilnya, PDRM semakin bersungguh-sungguh dalam mengatasi masalah pemerdagangan orang dan semakin ramai mangsa pemerdagangan orang diselamatkan (Nafisah Ilham, 2013).

Di samping itu, Jabatan Imigresen merupakan antara sebuah badan kerajaan yang memainkan peranan penting dalam membanteras jenayah pemerdagangan manusia termasuk pemerdagangan seks wanita. Peranan penting yang dilakukan oleh Jabatan Imigresen dari aspek penguatkuasaan adalah seperti mengadakan kawalan ketat pintu masuk aktiviti perdagangan di perairan selain udara. Hal ini kerana banyak aktiviti perdagangan dijalankan melalui sistem perkapalan. Mangsa-mangsa yang berjaya ditangkap akan ditahan bagi sesi siasatan dan kemudiannya diserahkan kepada pihak polis untuk tindakan seterusnya (Nafisah Ilham, 2013). Malah, disebabkan Malaysia berada di kedudukan Tier 2 Senarai Pemerhati dalam TIP Reports, Ketua Pengarah Jabatan Imigresen, Datuk Alias Ahmad mencadangkan agar menubuhkan satu bahagian baru khas untuk memerangi jenayah pemerdagangan manusia. Bahagian tersebut adalah Bahagian Anti Pemerdagangan Orang yang melengkapi proses dengan lebih cekap dari peringkat risikan, pemantauan, penguatkuasaan, penangkapan, penyiasatan sehingga ke pendakwaan dan seterusnya mensabitkan kesalahan dan melindungi mangsa. Buat masa sekarang, usaha membanteras jenayah pemerdagangan manusia diletakkan dibawah Bahagian Penguatkuasaan (mStar, 2013).

Majlis Antipemerdagangan Orang merupakan satu institusi khas yang ditubuhkan pada tahun 2008 seperti yang telah diperuntukkan oleh Seksyen 6 (1) Akta Antipemerdagangan Orang 2007 (ATIP). Pindaan akta ini telah dibuat pada tahun 2010 dan telah menukar nama agensi ini kepada Majlis Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran (MAPO) yang telah berkuatkuasa semenjak 15 November 2010. MAPO menjalankan fungsi sepertimana yang telah diperuntukkan di bawah Seksyen 7 Akta iaitu (MOHA, 2016). Antaranya ialah (i) menyelaraskan pelaksanaan Akta Antipemerdagangan Orang (ATIP), (ii) program pendidikan untuk meningkatkan kesedaran awam terhadap punca dan akibat perbuatan pemerdagangan orang dan penyeludupan migran, dan (iii) memantau corak imigrasi dan emigrasi di Malaysia bagi bukti pemerdagangan orang dan penyeludupan migran dan mendapatkan tindak balas segera daripada agensi kerajaan berkaitan dan pertubuhan bukan kerajaan tentang masalah pemerdagangan orang dan penyeludupan migran yang dibawa kepada perhatiannya.

Melihat kepada fungsi dan peranan yang dijalankan oleh MAPO dapat dirumuskan bahawa Malaysia memandang serius terhadap jenayah pemerdagangan manusia dan memastikan bahawa keselamatan insan dan hak asasi mangsa yang terlibat dengan jenayah pemerdagangan manusia terjamin. Walaupun Malaysia pernah jatuh ke Tier 3 pada tahun 2007, 2009 dan 2014, namun Malaysia berusaha keras dan Malaysia berjaya menaikkan tarafnya ke Tier 2 Senarai Pemerhati pada tahun 2015. Hal ini kerana usaha kerajaan melaksanakan Pelan Tindakan Kebangsaan Antipemerdagangan Orang (2010-2015) sebagai perintis kepada usaha-usaha yang telah dijalankan oleh MAPO. Usaha kerajaan dalam menangani jenayah pemerdagangan orang turut mendapat perhatian Jabatan Audit Negara (JAN) dengan pelaksanaan audit ke atas program-program yang dianjurkan MAPO. MAPO telah berkerjasama dengan JAN untuk memastikan Malaysia berada di landasan yang betul dalam membanteras jenayah yang mencabul hak asasi manusia dan mengancam keselamatan insan (Samuni & Kanyu, 2013).

Badan Bukan Kerajaan

Aduan berkaitan isu pemerdagangan orang juga sentiasa dilaporkan kepada SUHAKAM. Walaupun SUHAKAM bukan sebuah agensi penguatkuasa bagi jenayah rentas sempadan, ia bertindak sebagai pengantara bagi pengadu dan agensi penguatkuasa untuk memastikan

tindakan segera sewajarnya diambil ke atas setiap aduan. SUHAKAM berpendapat bahawa isu pemerdagangan orang dan penyeludupan migran harus ditangani dengan kadar segera oleh pihak berkuasa yang berkenaan. SUHAKAM juga mengadakan lawatan berkala ke pusat perlindungan mangsa pemerdagangan orang dan setiasa mempromosi kesedaran dalam kalangan semua lapisan masyarakat mengenai isu pemerdagangan orang serta kepentingan untuk memastikan hak asasi mangsa pemerdagangan orang dijamin mulai saat mereka diselamatkan dan seterusnya semasa proses pemulihan sehingga saat mereka kembali semula ke masyarakat (SUHAKAM, 2013). Antara usaha yang dilakukan oleh SUHAKAM ialah meneruskan penglibatan positif dengan negara-negara jiran dalam usaha memerangi jenayah pemerdagangan manusia serta mencari jalan dan cara selanjutnya untuk meningkatkan dan menggalakkan perlindungan mangsa-mangsa pemerdagangan seks wanita yang dieksploitasi dan menjadi pekerja seks (Juliana, 2014).

Begitu juga dengan Tenaganita yang memainkan peranan penting untuk membela serta memperjuangkan nasib mangsa-mangsa pemerdagangan orang khususnya pemerdagangan seks wanita. Tenaganita melakukan program kesedaran kepada masyarakat berhubung masalah pemerdagangan orang dan memberi perlindungan kepada mangsa pemerdagangan orang. Antara program kesedaran yang dilakukan oleh Tenaganita adalah melalui sidang dialog, program penentangan dan persidangan berhubung isu pemerdagangan manusia. Pada tahun 1995, Tenaganita telah melancarkan persidangan pertamanya berhubung isu pemerdagangan orang yang bertajuk 'Peningkatan Perdagangan Wanita di Malaysia'. Selain itu, Tenaganita juga menubuhkan satu pusat perlindungan bagi melindungi mangsa-mangsa pemerdagangan orang pada bulan Mei 2006 dengan kerjasama organisasi antarabangsa iaitu *International Organization for Migrants* (IOM) yang telah melindungi seramai 26 orang mangsa. Perkara ini menunjukkan bahawa Tenaganita telah memainkan peranan penting dalam membantu mangsa pemerdagangan orang selain penglibatan dalam penggubalan akta yang merupakan primer kepada ATIP 2007 dan Pindaan 2010, serta ATIPSOM, dan juga memainkan peranan yang besar dalam Majlis Antipemerdagangan Manusia Negeri Selangor (MAPMAS) (Tenaganita, 2014). Di samping itu, Tenaganita berperanan memberikan perlindungan kepada mangsa pemerdagangan orang dengan menyediakan rumah perlindungan di mana mangsa-mangsa di bawah penjagaan Tenaganita diberikan perhatian, penjagaan, sokongan, ilmu dan latihan sampingan. Usaha lain yang telah dilakukan oleh Tenaganita dalam membantu mangsa eksploitasi seksual adalah dengan memberikan khidmat kaunseling, bantuan perubatan, sesi ceramah dan motivasi serta berusaha menyediakan tiket penerbangan untuk mangsa pulang ke kampung halaman masing-masing. Selain itu, mangsa juga diajar pelbagai jenis kemahiran (komputer) dan bahasa Inggeris sehingga kes mereka selesai disiasat (Nafisah, 2013). Tenaganita juga terus berhubung dengan kerajaan atau NGO berkaitan, dan satu bentuk perjanjian dibuat agar mangsa akan tiba dengan selamat di lapangan terbang di negara asal mereka. Jadi, pemantauan dan siasatan dilakukan untuk memastikan keselamatan mangsa terjamin. Oleh itu, mangsa biasanya dihantar ke rumah perlindungan di samping diberikan latihan kemahiran, kaunseling dan bantuan sebelum pulang ke kampung halaman. Rumah perlindungan tersebut merupakan hasil kerjasama yang dilakukan oleh Tenaganita, SUKHAM dan NGO yang lain bersama KPWKM. (Nafisah, 2013).

Inter-Governmental Organization (IGO)

United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially in Women and Children (Trafficking Protocol) merupakan salah satu yang dilihat sangat penting dalam masyarakat antarabangsa dalam usaha bersama memerangi jenayah pemerdagangan manusia yang telah mengancam keselamatan insan dan hak asasi manusia. Setakat ini, 117 negara telah menandatangani. Ia diterima pakai oleh PBB di Palermo, Itali pada tahun 2000. *United Nations Office on Drugs and Crime (UNDOC)* juga bertanggungjawab melaksanakan *Trafficking Protocol* yang menawarkan bantuan kepada negara dalam menggubal undang-undang, mewujudkan strategi anti pemerdagangan yang komprehensif dan membantu sumber untuk melaksanakannya (PBB, 2014). Pada Mac 2009, PBB telah melancarkan kempen 'Blue Heart' untuk melawan aktiviti pemerdagangan manusia, meningkatkan kesedaran dan memberi inspirasi terhadap tindakan pencegahan. Kempen ini mewakili peranan yang paling komprehensif telah berjaya dimainkan oleh IGO di samping menyelaraskan usaha-usaha berskala besar antara negara-negara berdaulat dan aktor bukan negara yang lain (UNODC, 2000).

IGO lain yang terlibat dalam isu ini juga ialah *International Labour Organization (ILO)*. Fokus utama ILO adalah mencegah pemerdagangan dan eksploitasi buruh terhadap kanak-kanak dan orang muda yang merupakan kewajipan bagi ahli ILO di mana semua anggota telah mengesahkan *Convention 182* pada *Worst Forms of Child Labour*. ILO telah menangani cabaran yang disebabkan oleh aktiviti pemerdagangan manusia melalui penciptaan dan pelaksanaan *Mekong Sub-regional Project to Combat Trafficking in Children and Women*. Berdasarkan laman sesawang ILO, projek ini telah menghabiskan masa selama lapan tahun penyelidikan, kerjasama dengan rakan kongsi dan melaksanakan satu siri pendekatan membuktikan dan amalan untuk memerangi pemerdagangan manusia terutamanya di Mekong sub-regional yang merupakan kawasan yang paling berisiko di dunia. Projek ini memfokuskan sasaran terhadap pekerja organisasi nasional dan antarabangsa di mana merupakan sekutu dalam memerangi jenayah pemerdagangan manusia (Juliana, 2014).

5. Perbincangan

Bagi tempoh 28 Februari 2008 hingga 27 Jun 2010, sebanyak 165 kes pemerdagangan orang melibatkan eksploitasi seks di Malaysia. Statistik juga menunjukkan bahawa daripada sejumlah 808 mangsa pemerdagangan orang yang telah diselamatkan daripada eksploitasi seks, kesemuanya 100 peratus adalah daripada kalangan warga asing (Bakri, 2014). Walau bagaimanapun, pada tahun 2009, Malaysia berada di Tier 3 kembali dan tidak lama kemudian Rancangan Tindakan Kebangsaan yang berkuatkuasa selama lima tahun telah diwujudkan. Hal ini membuktikan kerajaan Malaysia agak memandang serius laporan yang dikeluarkan oleh kerajaan Amerika Syarikat. Perkara ini juga mungkin sebagai respons dan tindakan susulan daripada laporan media sebelum ini yang menunjukkan bahawa kerajaan Malaysia hanya bersikap sambil lewa dalam menangani masalah pemerdagangan manusia.

Pada tahun 2010, kedudukan Malaysia telah meningkat ke tahap yang lebih baik daripada Tier 3 ke Tier 2 Senarai Pemerhati dan menduduki Tier 2 Senarai Pemerhati selama empat tahun iaitu sehingga tahun 2013. Sebagai negara yang dikategorikan dibawah Kategori Tier 2 Senarai Pemerhati, Malaysia masih lagi dianggap sebagai negara 'yang tidak mematuhi secara penuh piawaian minimum bagi penghapusan penyeludupan manusia tetapi mempunyai usaha demi mencapai tujuan tersebut'. Jabatan Luar Negeri Amerika Syarikat telah melaporkan

pada tahun 2011 bahawa "...Walaupun kerajaan telah meningkatkan jumlah penyabitkan kesalahan dibawah Akta Anti-Pemerdagangan Orang dan Akta Anti-Penyeludupan Warga Asing, dan meneruskan usaha meningkatkan kesedaran orang ramai, kerajaan masih gagal untuk menyelesaikan masalah berkaitan dengan persahabatan kerajaan dalam pemerdagangan dan layanan serta kaunseling untuk mangsa oleh pihak berkuasa. Masih terdapat pelbagai bentuk kebimbangan berkaitan pemerdagangan di Malaysia, termasuklah tahanan mangsa-mangsa di fasiliti kerajaan..." (U.S Department Of State, 2016).

Di samping itu, ketika penyiasatan dijalankan, mangsa-mangsa pemerdagangan telah dipaksa untuk menetap di pusat-pusat 'perlindungan' yang disediakan oleh Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (KPWKM) sehinggalah mereka selesai dihantar ke negara asal mereka. Pusat-pusat perlindungan yang disediakan kepada mangsa-mangsa gagal dalam menjamin perlindungan hak asasi dan kebebasan mereka yang ditahan. Kebanyakan mangsa terasa terasing, tidak boleh bekerja untuk mendapatkan pendapatan, dan tidak mempunyai akses bagi mendapatkan perlindungan perundangan mahupun bantuan psikologi yang disediakan oleh kerajaan atau badan-badan bukan kerajaan. Fasiliti yang ada tidak menggunakan perkhidmatan pengamal perubatan dan pakar psikologi terlatih. Jabatan Luar Negeri Amerika Syarikat dalam laporan mereka menyatakan bahawa "...Kerajaan masih lagi melayan mangsa-mangsa jenayah pemerdagangan manusia sebagai warga asing tanpa izin dan menyerahkan mereka kepada penguatkuasa imigresen untuk dihantar pulang selepas bukti diberikan kepada pihak pendakwa, selepas 90 hari di pusat-pusat perlindungan yang disediakan. Mangsa juga seringkali terperangkap dalam bilik masing-masing, digari ketika pergi dan pulang dari mahkamah, dan dilaporkan seringkali menjadi mangsa pemeriksaan badan sebelum dibenarkan memasuki semula fasiliti yang ada. Mangsa-mangsa kebanyakannya tidak menerima sebarang maklumat berkaitan dengan proses perundangan yang bakal mereka hadapi..." (U.S Department Of State, 2016). Hal ini seakan-akan disahkan apabila Tenaganita juga menyatakan bahawa mangsa-mangsa pemerdagangan manusia di Sarawak telah digari dan ditempatkan dalam penjara. Mereka turut diberikan layanan seakan-akan layanan kepada banduan ketika berada di sana (WAO, 2013). Selain itu, layanan yang memalukan kepada golongan pelacur wanita telah menunjukkan kelemahan pelaksanaan ATIP dan ATIPSOM di Malaysia. Pada tahun 2011, satu serbuan yang dijalankan di sebuah kelab malam di Pulau Pinang telah menyebabkan 38 individu wanita yang mana 30 daripadanya merupakan warga asing atas tuduhan terbabit dalam industri pelacuran. Ketika serbuan dilakukan, mangsa-mangsa yang ditahan telah diconteng dengan simbol X pada bahagian dahi atau dada mereka dengan pen dan digari bersama-sama dengan mangsa lain. Tidak lama selepas itu beberapa pihak telah melaporkan bahawa pihak polis sebenarnya sudah lama menyiasat kelab malam tersebut secara rahsia. Walaupun mangsa-mangsa sudah diketahui sebagai golongan yang telah diperdagangkan secara haram namun pihak berkuasa masih lagi memberikan layanan yang memalukan kepada mereka (WAO, 2013).

Oleh itu, beberapa cadangan telah diberikan oleh NGO berkenaan melalui Konvensyen berkaitan Penghapusan segala Bentuk Diskriminasi terhadap Wanita (CEDAW) iaitu seperti (i) pegawai-pegawai yang ditugaskan bagi menguruskan kes-kes pemerdagangan manusia seharusnya sudah menerima latihan mencukupi daripada pihak kerajaan agar perlindungan sepenuhnya dapat diberikan kepada mangsa, (ii) memahami bahawa pemerdagangan wanita tidak hanya melibatkan pemerdagangan seks. Wanita juga seringkali menjadi mangsa pemerdagangan untuk industri lain, dan (iii) mangsa-mangsa pemerdagangan manusia seharusnya tidak dikenakan sebarang ancaman ataupun dihukum atas kesalahan yang berlaku

disebabkan keadaan mereka yang terperangkap sebagai mangsa (WAO, 2013). Justeru, kerajaan memang telah memperkenalkan pelbagai Akta seperti ATIP dan ATIPSOM yang jelas menunjukkan usaha kerajaan dalam menangani jenayah pemerdagangan seks wanita yang berleluasa, namun demikian usaha kerajaan Malaysia masih tidak mencukupi dan memerlukan kerjasama serantau terutama kerjasama antara negara *Association of Southeast Asian Nations* (ASEAN). Hal ini kerana jenayah pemerdagangan seks wanita adalah satu isu globalisasi dan oleh itu harus melibatkan usaha rentas sempadan.

6. Rumusan

Kerajaan, NGO dan IGO merupakan badan-badan yang bertanggungjawab dalam memerangi jenayah pemerdagangan manusia terutama pemerdagangan seks wanita di Malaysia. Pelbagai langkah yang telah dilakukan oleh agensi kerajaan seperti KPWKM, PDRM dan Jabatan Imigresen untuk membateras jenayah pemerdagangan manusia termasuk pemerdagangan seks wanita. Selain itu, bukan sahaja agensi kerajaan yang bersungguh-sungguh berganding bahu dalam memerangi jenayah pemerdagangan manusia termasuk pemerdagangan seks di Malaysia, malah badan bukan kerajaan (NGO) seperti SUHAKAM dan Tenaganita menunjukkan usaha-usaha yang sangat memberangsangkan dalam menangani jenayah pemerdagangan manusia. Pelbagai usaha telah ditunjukkan seperti penyediaan kaunseling kepada mangsa, khidmat nasihat dan menjaga mangsa hingga sampai ke negara asal. Hal ini jelas menunjukkan, NGO yang ada di Malaysia sangat perihatin dan bersungguh-sungguh dalam menangani masalah pemerdagangan manusia termasuk pemerdagangan seks wanita daripada terus meningkat. Di samping agensi kerajaan dan NGO, badan antarabangsa iaitu IGO seperti PBB dan ILO menunjukkan pelbagai usaha untuk membanteras jenayah pemerdagangan manusia. Antara usaha yang dilakukan di peringkat antarabangsa adalah kempen 'Blue Heart' dan 'Sub-regional Project to Combat Trafficking in Children and Women' yang menunjukkan pihak IGO memandang serius menentang pemerdagangan manusia terutama pemerdagangan seks wanita daripada terus meningkat. Malaysia juga bersungguh-sungguh ingin meningkatkan tarafnya dalam TIP Report iaitu daripada Tier 3 pada 2014 dan naik ke Tier 2 Senarai Pemerhati pada tahun 2015. Namun demikian, terdapat beberapa kekurangan yang perlu dibaiki daripada segi penyiasatan, pendakwaan dan perlindungan. Usaha yang dilakukan Malaysia tidak mencukupi jika tiada usaha yang dilakukan oleh negara serantau terutama ASEAN dalam memerangi jenayah pemerdagangan manusia. Oleh itu, usaha Malaysia dan usaha negara-negara ahli ASEAN amat diperlukan supaya jenayah pemerdagangan manusia terutama pemerdagangan seks wanita dapat dibendung. Hal ini adalah amat penting bagi menjamin keselamatan insan dan hak asasi manusia yang harus dirasai oleh semua orang tanpa diskriminasi, apatah lagi apabila isu pemerdagangan seks wanita di Malaysia sudah di tahap membimbangkan dan memerlukan kerjasama negara-negara terbabit.

Rujukan

Azizah Kassim. (2015). Menangani Jenayah Pemerdagangan Orang Dan Penyeludupan Migran Di Malaysia: Dasar Dan Cabaran. Dlm. Zarina Othman Dan Nor Azizan Idris. *Migrasi Dan Keselamatan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.

- Azmi Sharom, Hadi Rahmat Purnama, Matthew Mullen, Melizel Asuncion & Micheal Hayes. (2009). *Human Rights in Southeast Asia*, sunt. Magdalen Paskell & Loskaru: Southeast Asia.
- Dewan Rakyat Malaysia. 2007. Perbahasan Rang Undang-Undang Antipemerdagangan Orang (2007). *Penyata Rasmi Dewan Rakyat* 1(26): 3-29 Parlimen Kesebelas Penggal Keempat.
- Firdaus Misran & Zarina Othman. (2015). Migrasi Dan Keselamatan Insan: Kajian Kes Pemerdagangan Kanak-Kanak Di Thailand. *Jurnal Sosial Ilmu Politik Universitas Hasanuddin* 1(1): 1-20.
- Juliana Binti Mat Rifin. (2014). *Pemerdagangan Manusia dan Implikasi terhadap Keselamatan Nasional Malaysia*. Tesis Ijazah Sarjana. Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Laporan Pemerdagangan Orang. (2015). Malaysia: Senarai Pemerhatian Tahap 2. <http://photos.state.gov> [3 Februari 2017].
- Lin Lean Lim. (1998). *The Sex Sector: The Economic and Social Bases of Prostitution in Southeast Asia*. International Labour Organization: Geneva.
- Mohd Bakri Mohd Zinin. (2010). Jenayah dan Isu Pemerdagangan Orang di Kalangan Warga Asing. Prosiding Seminar on Nasional Resilience (SNAR 2010). Anjuran Institut Tun Dr. Mahathir Mohamad's Thoughts, Universiti Utara Malaysia. Sintok 13-15 Julai.
- Mohd Bakri Mohd Zinin. (2014). Jenayah dan Isu Pemerdagangan Orang di Kalangan Warga Asing. <http://repo.uum.edu.my/3162/1/s1.pdf> [3 Disember 2016].
- mStar. (2013). Jabatan Imigresen Cadang Tubuh Bahagian Baru Perangi Pemerdagangan Orang. <http://peraktoday.com.my/2013/07/jabatan-imigresen-cadang-tubuh-bahagian-baru-perangi-pemerdagangan-orang/> [3 Mei 2017].
- Nafisah Ilham Hussin. (2013). Mangsa Pemerdagangan Manusia dan Mangsa yang Diperdagangkan. Dlm. Rashila Ramli & Nor Azizan Idris, sunt. *Keselamatan Insan di Malaysia dan Indonesia*. Bangi: UKM.
- Nafisah Ilham Hussin. (2013). Peranan Tenaganita dan Kerajaan Malaysia dalam Menangani Isu Pemerdagangan Orang. Kertas kerja Simposium Kebudayaan Indonesia Malaysia XIII. Anjuran Universitas Padjadjaran Jatinangor & Universiti Kebangsaan Malaysia. Bandung, 12-14 November.
- Natrah Binti Noor. (2013). *Self-Other Representation of Sex Workers in Malaysia*. Tesis Ijazah Sarjana. Fakulti Bahasa dan Linguistik. Universiti Malaya.
- Norchikeyonn Samuni & Nor-Ina Kanyo. (2013). Usaha Malaysia dalam Membanteras Jenayah Pemerdagangan Orang: Satu Tinjauan. *International Journal of Environment, Society and Space* 1(1): 62-74. <http://malaysiangeographers.org/ijess> [4 April 2017].
- PenangMonthly. (2016). The numbers on human trafficking. <http://penangmonthly.com/the-numbers-on-human-trafficking/> [27 November 2016].
- Pertubuhan Pertolongan Wanita (Wao). (2013). Cedaw & Malaysia. Laporan Alternatif Pertubuhan-Pertubuhan Bukan Kerajaan (Ngo) Di Malaysia, Disember, Pertubuhan Pertolongan Wanita, Selangor.
- Rashila Ramli, Zarina Othman, Nor Azizan Idris & Sity Daud. (2012). Towards a Modified Approach to Human Security in Southeast Asia - A Perspective from Bangi. *Journal Pertanika Sains Sosial dan Kemanusiaan* 20(3): 577-588.
- Rohani Abdul Karim. (2016). Seminar Literasi Undang-Undang dan Pengurusan Emosi & Majlis Pelancaran Rumah Perlindungan Wanita Sarawak. Ucapan Menteri

-
- Pembangunan Wanita, Keluarga dan Pembangunan Masyarakat. Anjuran Jabatan Pembangunan Wanita Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat & Jabatan Wanita dan Keluarga Sarawak Kementerian Kebajikan, Wanita dan Pembangunan Keluarga Sarawak. Kuching 15 Julai.
- Rohani Abdul Rahim, Salawati Mat Basir, Awanis Othman & Ehsan Rostamzadeh. (2015). *Pemerdagangan Wanita Indonesia ke Malaysia: Pencegahan dan Aplikasi Perundangan*. Dlm. Kamal Halili Hassan. *Buruh Migrasi dan Keselamatan Isu Perundangan*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Sheila Devi Micheal. (2013). *Human Trafficking in Malaysia: Trends and Challenges*. Universiti Malaya: Kuala Lumpur.
- Sheila Devi Micheal. 2016. *Malaysia and the Issue of Human Trafficking: Root Causes, Securitisation and Responses*. Tesis Ijazah Kedoktoran. Fakulti Sastera dan Sains Sosial. Universiti Malaya.
- Sity Daud & Zarina Othman. (2005). *Politik dan Keselamatan*. Universiti Kebangsaan Malaysia: Bangi.
- Suruhanjaya Hak Asasi Manusia (SUHAKAM). (2013). *Pemerdagangan Manusia*. suhakam.org.my [5 Mei 2017].
- Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM). (2004). *Trafficking in Women and Children*. Laporan Hak Asasi Manusia Malaysia, SUHAKAM, Kuala Lumpur.
- Tenaganita. (2014). *Trafficked Women and Children*. tenaganita.net [2 Februari 2017].
- The Protection Project. (2015). *Malaysia*. <http://www.protectionproject.org> [25 November 2016]. U.S Department Of State. 2016. *2016 Trafficking In Report Person*. Disember: 10-15.
- United Nations on Drugs and Crime (UNODC). (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*. <http://treaties.un.org> [25 Mei 2017].
- United Nations. (2013). *Human Rights A Basic Handbook for UN Staff*. United Nations: Amerika Syarikat.
- United Nations. (2015). *Universal Declaration of Human Rights (UDHR)*. United Nations: Worldwide.
- Zarina Othman, Nor Azizan Idris & Mohd Kamal Omar. (2015). *Pemerdagangan Orang Dan Keselamatan Insan Di Malaysia*. Dlm. Zarina Othman Dan Nor Azizan Idris. *Migrasi Dan Keselamatan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.